

NEJSTARŠÍ MATRIKA OLOMOUCKÉ UNIVERZITY Z LET (1576) 1590–1651

VÁCLAV BARTUŠEK

Vydání matriky studentů bylo a je vždy velkým knižním kulturním počinem, který vnáší světlo do počátků mnoha osudů intelektuálů své doby. Nejinak tomu je i u nejstarší matriky studentů jezuitské univerzity v Olomouci (kolej založena 1566, gymnázium a univerzita otevřeny 1562). Jak vidíme, nebyli tedy první studenti podchyceni vůbec, protože se dokumenty typu matrik nezachovaly. První záznamy z let 1576–1590 (prvních 11 listů) se v nejstarší matrice nedochovaly. Úplně první text pochází až z roku 1590, zápisy z této knihy byly v roce 1640 přepsány do nové matriky, která byla na rozdíl od té nejstarší chována v Olomouci.¹ Kniha byla použita při částečné rekonstrukci edice původní nejstarší matriky, zejména jejích počátečních chybějících stran, které sem též byly opsány. Kritická edice nejstarší matriky jezuitské univerzity v Olomouci z konce 16. a 1. poloviny 17. století nepřináší pochopitelně pouze výčet jmen a zápisů o tehdejších studentech, případně i profesorech a učitelích této univerzity s akademickým gymnáziem, ale přibližuje tehdejší výuku i život na školách.

Po kratších úvodních statích v předmluvě,² na nichž se kromě editorů podíleli také rektor Palackého univerzity v Olomouci a rovněž i děkan filozofické fakulty této univerzity, následovaly statě a pojednání o výuce i životě na olomouckých jezuitských učilištích v období, kterého se matrika dotýkala. Můžeme se tak vlastně seznámit nejen s nejstarší historií olomoucké univerzity, ale i s okolnostmi vydávání jejích nejstarších matrik a připravit se na projití textu edice s množstvím jmen, který následuje potom. Po textu vlastní edice, který je nejrozsáhlejším oddílem knihy (na s. 67–256) následují další běžné i méně obvyklé doplňky, částečně s německými ekvivalenty. Jedná se o seznam zkratk, rejstřík jmen akademických a řádových hodnostářů, rejstřík jmen studentů gymnázia, univerzitních posluchačů a promovaných osob. Doprovodný aparát uzavírají rejstřík zemí i jednotlivých, zejména evropských i regionálních městských lokalit.

1 Nejstarší kniha matriky je dochována v Moravském zemském archivu v Brně (G 12, Cerr. II. č. 6., inv. č. 143), navazující díly jsou uloženy v Zemském archivu v Opavě, pobočka Olomouc ve fondu Universita Olomouc, pod čísly 5 a 6.

2 Částečně přeloženými do němčiny.

Na základě informací obsažených nejen pouze v edici samé, ale i v jednotlivých oddílech a jejich srovnání s textem edice můžeme sledovat, jak olomoucká univerzita v této době plnila rozsah svých povinností jí daných jako původní zaměření v rámci šíření jezuitského řádu do severní Evropy a jak k němu postupně přiřazovala další nové povinnosti, které prostě vznikaly v rámci plnění pedagogických i dalších závazků a úkolů při působení v místě svého založení. To se mohlo projevovat na mnoha informacích, které lze v rámci nejrůznějších souvislostí v edici matriky i jejího doprovodného materiálu poměrně snadno vyčíst. Ve většině těchto oddílů najdeme tedy klíčové zaměření na severní, střední i východní Evropu, které jakoby doplňují jednotliví žáci (u gymnázia) a studenti z nejbližšího regionu, kteří pochopitelně projevovali o návštěvu univerzity (případně již i též v raném věku gymnázia) zájem.

Kapitola o historii školství v Olomouci a počátcích samotné jezuitské akademie a univerzity jasně vymezuje již zmíněný rozvoj jejích základních vývojových aspektů. V roce 1578 vzniklo kromě jezuitské vysoké školy ještě tzv. *Collegium Nordicum*,³ zaměřené jako seminář pro studium mladíků z oblasti severovýchodní Evropy, zejména z Norska, Dánska, Švédska, Pruska, Livonska, Ruska, Polska a Uher. Mnozí z nich pokračovali v Olomouci i v univerzitních studiích, takže se prestiž olomouckých učilišť v Evropě tímto krokem nesmírně zvýšila. Připomínají se také tři etapy vývoje olomoucké univerzity a školství.⁴ Důležité je, že kniha v kapitole *Jezuitské gymnázium* seznamuje s vývojem školství jezuitského řádu přes gymnázium, kde se uvádějí názvy tříd včetně probírané látky v nich. Podobně je přiblížena i výuka na filozofické přípravce. Výuku na jezuitských školách v Olomouci lze vlastně načrtnout i v postupném chronologickém přehledu.⁵ Připomínalo se též medicínské studium, významní absolventi, stavební vývoj, případně další události, hlavně z kulturních dějin, které souvisely s vývojem a působením univerzity. V oddíle *Matriky olomoucké univerzity* se editoři a zároveň autoři úvodních kapitol věnovali objasnění pojmu *matrika* a jeho korespondenci s téměř synonymickým výrazem *album*. Připomněli strukturu matrik, kde nejdůležitější úlohu hrály informace o jménu i příjmení posluchačů a informace o jejich rodišti. Důležitý je rovněž popis nejstarší olomoucké univerzitní matriky z kodikologického hlediska. V kapitole *Starší edice olomouckých matrik a články z nich vycházející* se připomínají starší vydání této matriky již od konce 19. stole-

3 Označení univerzita se v této době formovalo.

4 Jsou to: a) 1566–1619 zápas o uznání a uplatnění instituce, b) 1621–1747 výhradní vliv univerzity a škol v kulturním a náboženském životě, c) 1747–1773 zásahy státu do výuky a zrušení jezuitského řádu.

5 Po roce 1566 působení gymnázia, otevření tříd přípravné filozofické fakulty v roce 1576, otevření teologické fakulty v roce 1582 a zahájení právnických přednášek v roce 1678.

tí. Nejstarším editorem byl nejspíše maďarský historik Arpád Hellebrandt, který v roce 1888 uveřejnil v budapeštském periodiku *Törtenelemitár* (Historický kalendář) jména všech studentů z Uher, Sedmihradska a Chorvatska z let 1590–1651 na základě studia v obou dílech nejstarších matrik.⁶ Podobně se uvádějí i další ediční počiny, které nikdy nevyšly samostatně a většinou ani nepokryly rozsah celého díla.⁷ Ediční poznámka si všímá způsobu vydávání zápisů i jednotlivých technických postupů při vydávání edice (transkripce, transliterace apod.), obzvláště v souvislosti s chybami v textu, hlavně na obtížných místech u přepisování jmen a příjmení, názvů lokalit apod. Blok zakončuje seznam literatury důležitý nejen pro oddíl počátečních statí.

V samotné edici je nejdříve třeba si povšimnout, že záznamy jsou z velké většiny doklady o studiu, nejen na univerzitě, často zastoupením při zápisech jmenování doktorátů teologie i s příslušným oslovením, do magisterského gradu, ale i na přípravné filozofické fakultě, jmenování bakalářů, záznamy z jednotlivých ročníků⁸ nebo na gymnáziu.⁹ Důležité je i číselné označení jednotlivých posluchačů, přes které se vytváří zejména propojení na následující doplňkové rejstříky za vlastní edici. Rozvíjejících údajů se v šabloně jméno, příjmení a lokalita nachází jen málo, stejně jako poznámek, na které se odkazuje v edici matriky odkazem. Vzhledem k relativní jednoduchosti textu se neuvádějí žádné opravené údaje ani jiné informace podobného charakteru.¹⁰ Kromě jmen jsou uvedeny úvodní texty u jmenování a otázky u jednotlivých zkoušek, případně další doplňkové informace, kterých se zde nachází poměrně malý počet.

Další doplňkové oddíly za vlastní edicí některé informace rozvíjejí a podstatně ulehčují hledání v textu edice, který má charakter seznamu. Personálním klíčem edice je tedy *Rejstřík jmen studentů gymnázia, univerzitních posluchačů a promovaných osob*, který odkazuje na příslušné pořadové číslo záznamu v textu vlastní edice.¹¹ Už i z tohoto rejstříku je možné vyvodit mnohé souvislosti demografického charakteru. Dalším rejstříkem je *Rejstřík zemí*, též s odkazem na příslušná čísla edice matriky. Nejvíce odkazů se zde týká Slezska (zhruba 3 s.),¹² Potom následují další historické země středoevropského prostoru – Morava (zhruba 2 s.),¹³ Čechy

6 Na s. 196–208.

7 Z editorů je třeba připomenout Františka Cineka, Andělína Grobelného Miloše Kouřila, Vendelína Jankoviče nebo Jiřího Fialu.

8 Logiky, fyziky a metafyziky, případně etiky.

9 Spíše ve vyšších ročnících, jako nejnížší se často uváděla gramatika, někdy i principie.

10 Přípustnost možnosti druhého čtení záleží pochopitelně na uvážení editorů.

11 Za názvem následuje i německý ekvivalent.

12 S. 383–386.

13 S. 381–383.

(půl stránky),¹⁴ Polsko (půl stránky),¹⁵ Uhersko (půl stránky) a Prusko (necelá čtvrtina stránky).¹⁶ Dost záznamů (několik řádků) je ještě též z Lužice,¹⁷ Bavorska, Braniborska, Frank, Rakouska, Sedmihradská a Švédska. Z našeho hlediska pak byly nejzajímavější informace o studentech z Norska, Dánska, Francie, Frízská, Finska, Irska, Skotska, Litvy, Ruska, Švýcarska a dokonce Tatarska. U některých zemí jsou uvedeny i latinské ekvivalenty jejich názvů.

Velmi zajímavý a bez pochyby velmi obsáhlý je poslední z rejstříků Rejstřík míst.¹⁸ Je rozsáhlejší než předcházející, s nímž ho rovněž spojují mnohé podrobnosti. Je zde rovněž pochopitelné, že ne zcela všechna místa se obtížnou metodou hledání názvů lokalit podaří zjistit. Důležité je v tomto případě zejména určení národnosti příslušného posluchače, studenta nebo žáka, zejména tam, kde je stejným nebo podobným jménem označeno lokalit několik. Vyhledatelnost místa se snaží sestavovatelé rejstříku (editoři?) čtenáři usnadnit mimo jiné také tím, že kromě historických názvů krajů uvádějí také ty současné, většinou však nikdy bohužel společně dohromady. Otázkou je, nakolik je takový postup přípustný, každopádně však svůj účel plní zhruba na 80%. Uvedení obou správních zařazení, což nikterak pracné není, by bylo možná bývalo efektivnější.¹⁹ Určení názvů jednotlivých lokalit však nemusí být vždy tak jednoznačné, jak se zdá. Bude tedy na místě postupovat již u zdánlivě určených názvů s určitou opatrností, i když takových případů bude nejspíše velmi malý počet.²⁰

Vydání nejstarší matriky olomoucké univerzity bylo velmi významným počinem, který pomohl ke zpřístupnění pro digitalizování hůře dostupného pramene, protože údaje, které toto dílo obsahuje, bylo nutné pečlivě rekonstruovat z několika archivních knih. Jedná se o pramen, který má význam zejména pro doplnění údajů v místech, kde působily jiné jezuitské školy, např. zejména univerzity ve Vídni, Štýrském Hradci, v Praze, v Trnavě a jinde, nebo jezuitský noviciát

14 S. 379

15 S. 382 a 383.

16 S. 383.

17 S. 380.

18 Připojen název Ortsregister.

19 Např. Valtensis – Valtice v Jihomoravském kraji nemohly být Valtice u Mikulova, které se nacházely vlastně až do roku 1918 na území Rakouska a nazývaly se Feldsberg.

20 Takovým názvem je např. Hirschperk, označovaný zde jak Jelení, někdy však toto místo bývá pro střední Evropu těžko určitelné, může se jednat o Jelení Goru v Polsku, Doksy v Čechách nebo i další lokality nám dosud neznámé. Také některá určení míst v souvislosti s Hradcem Králové nemusila být určena vždy přesně, podobně jako v případě Nového Města na Moravě se možná mohlo jednat i o Uničov. V těchto případech nezbývá nic jiného než věřit erudici a intuici editorů, pokud ovšem nebude možné provést konfrontaci s jinými historickými prameny, když budou k dispozici.

v Brně a gymnázia v Praze, Jindřichově Hradci, v Českém Krumlově, Kutné Hoře, Hradci Králové, Jičíně, Jihlavě, Kroměříži, Uherském Hradišti, Znojmě a možná i z lokalit jiných řádů.²¹ Z některých lokalit, kde vznikla gymnázia, sem mohli studenti později též docházet. Do olomouckých jezuitských škol chodilo také velké množství významných žáků. Mezi absolventy patřil lékař a polyhistor Marcus Marci z Kronlandu, kněz a mučedník sv. Jan Sarkander, Albrecht z Valdštejna, Bohuslav Balbín a mnozí další. Edice manželů Libuše a Vladimíra Spáčilových přichází v době, kdy se uvažuje o digitalizaci dalších matrik, tedy pramenů na tuto významnou památku navazujících.²² Vytvoří se tak souvislá řada odborné veřejnosti (archivářům a historikům) přístupných pramenů, z nichž bude možné získávat další informace pro poznání historie daleko snadněji, než tomu bylo doposud. Na otevření této cesty budou mít tedy editoři nejstarší matriky univerzity v Olomouci, manželé Spáčilovi, veliký podíl.

Spáčilová, Libuše – Spáčil, Vladimír (eds.): Nejstarší matrika olomoucké univerzity z let (1576) 1590–1651. Die älteste Matrikel der Olmützer Universität aus den Jahren (1576) 1590–1651, Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2016, 434 s.

21 Ze začínajících piaristických gymnázií v Mikulově a Litomyšli, případně i od premonstrátů v Teplé nebo z Norbertina v Praze.

22 Srov. ještě např. na internetu <https://www.novinky.cz/veda-skoly/443749-olomoucka-univerzita-vydala-svou-nejstarsi-matriku.html>.